

ГЛИБИННІ РИФИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІЄТВОРЕННЯ: АРХЕТИПНА ПРОГРАМА КОНФЛІКТУ¹

О. В. Сушиї (м. Київ)

У статті здійснено соціально-психологічну інтерпретацію та конкретизацію положення про націєтворчий та конфліктологічний потенціал форм соціально-психологічного мислення (СПМ). Уперше представлено теоретико-методологічні конструкти архетипної програми конфлікту як форми СПМ, що містить конфліктологічний потенціал, та архетипної програми загальнонаціональної консолідації як форми СПМ, що містить націєтворчий потенціал. Запропоновано та апробовано методологічний прийом архетипної реконструкції, що відтворює специфіку архетипної композиції нації як суб'єкта свого власного творення в контексті соціально-історичної реальності в її цілісності та динаміці. Цей прийом у дослідженні використано для проєкування націєтворчого процесу в Україні. Як окремий випадок (case study) активування архетипної програми конфлікту в контексті націєтворчого процесу в Україні проаналізовано в умовно-наскрізному часовому проміжку “минуле – сьогодні – майбутнє” особливості конструювання і трансфігурації так званого “міфу про розділену Україну”. На підставі проведеного аналізу здійснено реконструкцію та розроблено теоретичну модель архетипної програми конфлікту як форми СПМ. Показано, що архетипна програма конфлікту утворюється як надбудова – дочірне функціональне утворення, синтезоване за участі різних форм СПМ. Їх інтегральна сукупність конструює архетипну програму конфлікту як окрему форму СПМ. До конструювання архетипної програми конфлікту долучаються як елементи “ідеальних типів” – форм СПМ, як то: архетипне ядро, міфологема, ідеологема, соціально-психологічні технології / технології соціально-психологічного впливу, так і синтезовані ними інші (похідні) форми СПМ, наприклад історична пам'ять. Показано, що активування чи дезактивація архетипної програми конфлікту залежить від середовищних та ситуаційних чинників. Висунуто низку гіпотез щодо дезактивації архетипної програми конфлікту, що потребують подальшої перевірки.

Ключові слова: націєтворення, архетипна програма конфлікту, форми соціально-психологічного мислення, суспільна свідомість, масове (колективне) свідоме і несвідоме, соціальна архетипіка.

¹ Статтю підготовлено в межах дослідження за темою “Націєтворчий та конфліктологічний потенціал форм соціально-психологічного мислення” ДР №0117U000193, яка виконується в лабораторії методології психосоціальних і політико-психологічних досліджень ІСПП НАПН України.

Постановка проблеми. З руйнуванням однієї з останніх світових імперій на початку 90-х років ХХ ст. з'явилося п'ятнадцять нових незалежних держав – колишніх радянських республік. На хвилі національного піднесення кожна з пострадянських країн відкрила нову сторінку власної історії, вирушивши обраним шляхом націо- та державотворення. Однак у ході “парадів незалежностей” на мапі колишнього СРСР почали з'являтися “гарячі точки” – Грузія, Карабах, Таджикистан, Чечня, Придністров'я тощо. В Україну війна прийшла на два десятиріччя пізніше, настільки несподівано, що зробило її сприйняття, здається, набагато драматичнішим. Чому так сталося?

Кожен з конфліктогенних регіонів пострадянського простору вирізнявся власними складовими та особливостями політичного, ідеологічного, економічного, національного, етнічного, релігійного, історичного, мовного, територіального характеру. Водночас цим конфліктам були притаманні риси, що зближували їх. В одному випадку – це особливості етнічного складу населення та етнічних суперечностей, що проявлялися (або трактувалися) як дискримінація за етнічною, лінгвістичною чи релігійною ознаками та які офіційній владі не вдалося вирішити дипломатичним шляхом. В іншому – це політичні вимоги, що висувалися опозиційними силами та пов'язувалися з формою самовизначення дискримінованих етносів (від культурної автономії до виходу зі складу держави). Позиції протиборчих сторін переважно зіштовхувалися через протиставлення двох основних принципів післявоєнного світового устрою, затверджених ООН: права на самовизначення та принципу збереження територіальної цілісності. При цьому наявні економічні інтереси (боротьба за енергоресурси та транспортні потоки) нерідко ставали додатковими стимулами розпалювання конфліктів. Об'єднувало ж усі ці конфлікти те, що всі вони були результатом маніпуляцій та зовнішньої агресії.

На цьому тлі в Україні хоч і були проблематичні, з точки зору конфліктності, регіони, на теренах яких через політичні та економічні причини (інфляція, безробіття) могли виникнути заворушення (страйки, протестний шахтарський рух, кримський політичний сепаратизм), але конфліктних ситуацій із залученням міжнаціонального та міжетнічного чинника (попри процес політизації етнічностей) вдавалося уникати. До того ж політичний міф про толерантну, мирну, невоєвничу українську націю був доволі міцним і об'єднувальним. Однак з року в рік соціально-політична ситуація в Україні зазнавала впливу, так би мовити, характерних дестабілізуючих чинників, які не тільки негативно позначалися на реалізації національних інтересів держави, а й призводило до накопичення в надрах українського суспільства конфліктогенного потенціалу.

Так, у результаті політико-економічного єднання олігархічних кланів і партійних лідерів з'явився негласний “пакт еліт” щодо розподілу ре-

гіональної структури України на певні територіальні анклавні, де під виглядом інтересів держави задовольнялися вузькогрупові інтереси. Вражаюче розмаїття культурних, соціальних і навіть цивілізаційних форм сучасної України перетворилося на джерело постійної акцентуації діаметрально протилежних орієнтацій та поляризації українського суспільства, що вкрай негативно позначилося на процесі колективного самоконструювання образу власної національної спільноти та спричинило кризу національної ідентичності в Україні. Спекуляції на тему соціокультурних відмінностей та цивілізаційних розломів спровокували міжрегіональні відчуження й штучне нагнітання сепаратистських тенденцій всередині українського суспільства, які всі роки незалежності загрожували національній безпеці та територіальній цілісності України. Зрештою, плекання усіляких розбіжностей неминуче формувало зовнішній антиобраз України – “навіть не країни і навіть не держави” та українців – “несподіваної нації”, до того ж із “вродженою крихкістю ідентичності”, через що українцям “варто згадати, що їхня європейська мрія – це лише мрія”, а їхня країна – “штучний витвір лабораторії великих держав”.

Наведений вище нарис показує, що всередині України мовою спілкування соціальних суб'єктів було обрано мову поділів (розбіжностей / розмежувань / відмінностей / суперечностей / боротьби та конфронтацій тощо), за якою в масову свідомість активно впроваджувалася ідеологема-міфологема про розколоту Україну, що пухлиною ширилася у свідомості українців. Мабуть, через це (але, звісно, не тільки) процес національної консолідації в Україні так і не набув системного та цілісного характеру, а був переважно фрагментарним та ситуативним.

Аналіз останніх публікацій та визначення невирішених частин загальної проблеми. Від часу появи класичної праці С. Хантінгтона “Зіткнення цивілізацій” (1996), у якій автор провістив, що Україна будібно буде розділена на дві частини – Східну і Західну, ця тема постійно перебуває в полі зору вітчизняних та зарубіжних науковців. Досить згадати праці М. Рябчука, Г. Касьянова, М. Михальченка, Л. Нагорної, В. Євтуха, А. Колодій, С. Римаренка, В. Кременя, В. Ткаченка, І. Варзар, Г. Луцишин, В. Васютинського, Т. Журженко, Т. Кузьо та багатьох інших, які вказують на поверховість і спрощеність сприйняття України як країни поділеної чи навіть розколотої. Загалом в академічному середовищі утвердилося консенсусне розуміння, що а) Україну не поділено чітко й однозначно ані за мовною, ані за етнічною ознакою; б) мова, етнічність і політичні орієнтації істотно корелюють між собою, проте не збігаються; в) на території України досить складно провести чітку лінію поділу, бо і легендарний Захід, і не менш есенціалізований Схід насправді є досить гетерогенними, а тим більше різномірними й амбівалентними є регіони між ними; а головне г) ідея поділу не має серед населення України (поза Кримом) практично жодної підтримки [13].

Утім, науковці досі шукають відповідь на питання – що є головною причиною української роз'єднаності і вразливості перед зовнішнім тиском та маніпуляціями? На мій погляд, дискурси “розколу України” та “дихотомічності української національної ідентичності”, що були невід’ємними супутниками націє- та державотворчого процесів в Україні впродовж останніх двох з половиною десятиліть, настільки глибоко проникли в масову (колективну) свідомість / несвідоме, що перетворилися на форму соціально-психологічного мислення, яка містить конфліктологічний потенціал.

Інше питання – наскільки глибокі зміни в самосвідомості українців на тлі теперішньої ситуації в Україні, наскільки вони ґрунтовні і, так би мовити, незворотні? Здається, що війна, яка сьогодні точиться на сході України, може створити передумови для досягнення суспільної злагоди, зміцнити міжгрупову довіру і солідарність і тим полегшити майбутній діалог. Але як усунути структурні деформації та глибокі поділи, які в Україні завжди існували і які, власне, й уможливили для Росії відносно легку анексію Криму, окупацію Донбасу та охоплення значної частини громадян України антиукраїнською пропагандою, якщо ці структурні деформації та поділи глибоко закорінені в колективне свідоме і несвідоме й стали формулою “думання” нас про самих себе та “діяння” згідно із заданою програмою? Власне, пошукові відповіді на поставлені питання та перевірки висловлених припущень і присвячено пропонуване дослідження.

Методологічну основу цього дослідження становить архетипний підхід, який активно розробляється вітчизняними науковцями – представниками Української школи архетипіки (Е. Афонін, О. Донченко, А. Мартинов, О. Суший та ін.), та вихідні філософські положення методу раціональної реконструкції, зокрема у значенні, наданому, з одного боку, Ю. Габермасом, – ідеться про спосіб ревізії теорії, яку, аби досягти її мети та показати, що її потенціал не використано повністю, розкладають і заново відтворюють у новій формі. З іншого – у значенні “реконструкції духовного універсуму людей певних епох і культур” (А. Гуревич) – як пізнавальний прийом, що застосовується для вивчення не сформульованих явно, невисловлених, неусвідомлених настановлень, орієнтацій і звичок, тобто як процедура “вслуховування”, коли предметом дослідження стають неусвідомлювані та невербалізовані мисленнєві структури, врівання, традиції, моделі поведінки та діяльності тощо.

На цій основі запропоновано та здійснено спробу застосування синтезуючої методології – архетипної реконструкції, що відтворює специфіку архетипної композиції нації як суб’єкта свого власного творення в контексті соціально-історичної реальності в її цілісності та динаміці. Методологічний прийом архетипної реконструкції в даному дослідженні застосовуватиметься для проєкування націєтворчого процесу в Україні на

підставі припущення, що архетип може нести як консолідаційний, так і конфронтаційний заряд. На мій погляд, для цього припущення є цілком правомірні підстави.

Річ у тім, що в архетипних уявленнях, образах, символах тощо прихована глибинна природа бажань, очікувань, прагнень та надій людей, що виникають у результаті спільної роботи свідомості та колективного несвідомого. Водночас неявні смисли, пронесені крізь глибини несвідомого і час, не тільки містять та зберігають життєво впорядковану інформацію, але виступають і глибинними подразниками. Тобто архетип організовує і структурує “патерн”, у який можуть бути вкладені різні конкретні наповнення, а тому він може виконувати як стабілізаційні, так і дестабілізаційні функції в суспільстві. Пралогічні структури та колективні уявлення, будучи частиною повсякденного життя з його символічними, міфологічними, ритуально-церемоніальними формами, адресованими масовому (колективному) свідомому та несвідомому, можуть стати потенційно конфліктогенними, якщо порушується надзвичайно тонка межа, що пролягає між мистецтвом узгодження цілей, принципів, ідеалів та мистецтвом маніпуляції та підміни смислів, цінностей, ідей тощо. Тому в умовах кардинальних соціетальних змін відбувається акцентуація архетипних програм конфлікту (термін Д. Львова) [11], що можуть привнести як потенційні елементи дестабілізації, так і латентні засоби інтеграції та оптимізації соціальної системи.

Як окремий випадок (case study) активування архетипної програми конфлікту в контексті націєтворчого процесу в Україні у статті, по-перше, буде розглянуто в умовно-наскрізному часовому проміжку “минуле – сьогодні – майбутнє” особливості конструювання та трансфігурації так званого “Міфу про розділену Україну”, і на підставі цього, по-друге, буде здійснено реконструкцію архетипної програми конфлікту як форми соціально-психологічного мислення, що містить конфліктологічний потенціал. Власне це й визначаємо як **мету цієї статті**. Зазначимо (оскільки в статті йтиметься про проєкування націєтворчого процесу), будь-яка “проєкція” – це правомірна спроба реконструкції реального світу, що має гіпотетичний характер, тому вона в процесі пошуку нових, прямих доказів добре відомих теоретичних положень, а також реконструкції раніше усталених понять, потребуватиме перевірки та підтвердження або свого спростування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підґрунтя дискурсу “двох Україн” – суспільства з полярними ціннісними пріоритетами та цивілізаційними орієнтирами, кардинально відмінним розумінням чим була, є і має бути Україна – склали історично зумовлені відмінності, які мають культурний, релігійний, мовний, ідеологічний, етнічний та регіональний характер. Культивовані за часи незалежності інтелектуалами міф про “дві України” не тільки і не стільки став однією з

літературно-історичних подорожей у минуле країни, скільки перетворився чи не на головну форму її саморепрезентації в сучасному світі. З тією різницею, що Україна хоч і стоїть в одному ряду з такими визначеннями, як “три Бельгії”, “чотири Фінляндії”, “вісім Іспаній”, але “дві України”, як справедливо зазначає С. Римаренко, на відміну від західноєвропейського різноманіття, стали зоною репродукування соціокультурних і політико-ідеологічних типів ідентичності: від “homo soveticus”, через традиційну українську етнокультурну традицію – і до космополітичних ідентичностей. Ці типи ідентичностей були включені в систему координат жорстких політичних виборів у спектрі між демократією і тоталітаризмом, економічних переваг і визначення індивідуального ставлення до Української держави [12].

Політизація регіональних, етнічних, міжконфесійних відносин, проблем вживання мови на нерві ціннісного розколу перетворила традиційне ідейно-політичне протистояння російськомовних і україномовних регіонів країни на технологію маніпулювання масовою свідомістю та знаряддя масової мобілізації. Упродовж двох останніх десятиліть карта соціокультурних і регіональних відмінностей цілеспрямовано розігрувалася українським політикумом, у культивуванні цих міфологем у масовій свідомості були зацікавлені різні кланово-олігархічні групи, спекуляції на цю тему були взяті на озброєння окремими міжнародними акторами, які прагнули утримати Україну в орбіті своїх зовнішньополітичних інтересів. Війна на сході України видається сьогодні логічним результатом цього глибокого культурного і політичного поділу української нації [6]. Чи не так?

На думку вітчизняних науковців (Я. Грицак, Е. Лібанова, С. Римаренко, М. Степико та ін.), дихотомічна картина України, попри логіку С. Гантінгтона про розкол України на східну та західну частини, не відображає сучасні соціокультурні реалії, адже на тлі сьогоденних подій – анексії Криму, війни на Донбасі – в Україні докорінно змінилася соціопсихологічна ситуація. Утім, “хворе суспільство” (у стані дезінтеграції), за висловом А. Тойнбі, зазвичай веде війну “проти самого себе”: утворюються соціальні тріщини – як “вертикальні” (наприклад, між регіональними спільнотами), так і “горизонтальні” (усередині спільнот, класів, соціальних груп) [18, с. 325-328]. І до того ж тривала поляризація та фрагментація українського соціуму поглиблювала лінії потенційної конфліктності. В умовах же гібридної війни і глибокої політичної кризи система координат потенційного конфлікту стала багатовимірною та вийшла за гіпотетичні межі суспільного розмежування, утворивши нові горизонти демаркаційних ліній.

Справді, Україна вже ніколи не буде такою, якою була раніше, – сьогодні життєдіяльність українського суспільства і держави відбувається одночасно за законами і мирного, і воєнного часу. Ця ситуація “на роз-

рив” створює безліч внутрішніх конфліктів, основна причина яких – невизначеність межі, яка відділяє “зону війни” від “зони миру”. Наразі на одній території продовжують співіснувати дві країни: Україна пострадянська, де наявні корупція, крадіжки на всіх рівнях та голосування за гроші; й Україна нова, що успішно воює, збирає гроші на армію та намагається запустити нові бізнес-проекти. Ці дві країни ведуть безкомпромісну боротьбу в умовах тотальної байдужості маси [12]. Українське суспільство, як свідчать соціопитування останніх років, значною мірою поділене за ставленням до подій на Донбасі, до ролі в них місцевих жителів, регіональних еліт і Російської Федерації [10]. Головна ж лінія “розколу” наразі проходить між двома російськомовними областями – Дніпропетровською і Донецькою. Тож якби С. Гантінгтон дожив до нашого часу і готував нове видання “Зіткнення цивілізацій”, іронічно зауважує Я. Грицак, йому довелося б переробити свою знамениту мапу України [3]. Як бачимо, навряд чи варто намагатися зрозуміти теперішній конфлікт лише в координатах підходу “зіткнення цивілізацій”.

Тим часом на тлі пошуку шляхів урегулювання конфлікту та налагодження мирного процесу на Донбасі й в Україні в цілому почали лунати поки що несміливі заяви щодо проектів “альтернативної України”. Зокрема, резонансною стала нещодавня заява О. Захарченка про створення “нової держави Малоросія” (18 червня 2017 р.) – альтернативного проекту реінтеграції країни в межах нинішніх державних кордонів і регіоналістики України (за винятком Криму). Нова держава, за задумом лідера самопроголошеної ДНР, мала б стати наступницею України, оскільки Україна як держава дискредитувала себе й не підлягає відновленню [2]. І хоч уже за кілька тижнів (9 серпня 2017 р.) ідея перезаснування Української держави була визнана її ідеологом несвоечасною [7], а сам проект “Малоросії” названий експертами так само нежиттєздатним, як нещодавні фантоми “Новоросія” та самопроголошені “ДНР”/“ЛНР”, однак просування теми “іншої України”, на думку окремих експертів (А. Єрмолаєв), може в перспективі стати ґрунтом для конкуренції проектів “двох Україн”.

Власне, розбіжності в підходах щодо вирішення питань окупованого Донбасу, з одного боку, та глибокої трансформації державності, з іншого, окреслили лінію нового доктринального та елітного розколу в Україні, де питання воювати чи домовлятися; лавірувати від планів Морея / Штанмайера чи виходити із зустрічним “київським” планом; зміцнювати націонал-патріотичний егоїзм “малої України” (без Криму та Донбасу) чи організувати новий національний діалог як частину мирного плану та запускати процес перезаснування Української республіки в кордонах 1991 року [5], – на мій погляд, не просто питання про поганий мир чи хорошу війну.

Справа в тому, що зіткнення між “яструбами війни” і “голубами миру”, неминуча боротьба між ними за симпатії прибічників перемир'я чи продовження бойових дій до повної перемоги може перетворити локус соціального простору у стан Гобсової формули “війна кожного проти кожного”. Чи можна гарантувати в такому разі, що реалізація, наприклад, альтернативного проекту “Малої України”, над яким наразі розмірковує українська влада і який передбачає будівництво держави на території набагато меншій, ніж була після здобуття незалежності, але більш керованої та націоналістичної, підконтрольної владі та воявоначої, не потягне за собою нові регіональні трансформації та подальший розкол країни за принципом доміно?

Отже, повертаючись у лоно соціальної та політичної психології, хочу ще раз наголосити: архетип організовує і структурує “патерн”, у який можуть бути вкладені різні конкретні наповнення, тому він може виконувати як стабілізаційні, так і дестабілізаційні функції в суспільстві. Акцентую на цьому увагу, тому що, на мою думку, дискурс про Україну як “розділену націю” – це активована архетипна програма конфлікту із широким дестабілізаційним радіусом дії. Більше того, архетипна програма конфлікту, уособлена в “Міфі про розділену Україну”, не просто запрограмувала культурні стереотипи, агресивні кліше й відкриту ворожість, які донині переслідують українське суспільство, а є фактично усталеною формою соціально-психологічного мислення, що містить конфліктологічний потенціал. Іншими словами, це – глибинний риф, з яким ніяк не може розминутися Україна в ході розбудови власного національного проекту.

Нагадаю, що поняття “соціально-психологічне мислення” (СПМ) введено в науковий ужиток М. Слюсаревським. Під соціально-психологічним запропоновано розуміти мислення, спрямоване на пізнання та опанування індивідуальних і надіндивідуальних психічних явищ, котрі зумовлюються історичною та культурною єдністю людей, їхньою взаємодією, спільною діяльністю і виявляються в особливостях індивідуальної, групової та міжгрупової поведінки. Більш компактний варіант сформульованої дефініції має такий вигляд: СПМ – це мислення, спрямоване на пізнання та опанування соціально-психологічної реальності. Поняття “форма СПМ”, що означає певну сукупність історично змінних і водночас відносно сталих способів організації процесів пізнання та освоєння відношень соціально-психологічної реальності, – похідне, його покликання – конкретизувати “оформлений” у певному вигляді зміст СПМ. У такому контексті поняття форми позначає різні підвиди чи типи обговорюваного виду мислення, які було узагальнено дослідником у класифікаційно-генетичній моделі форм СПМ (детальніше див.: [14]).

Для пояснення того, чому архетипну програму конфлікту інтерпретуємо як форму СПМ, важливою є ремарка М. Слюсаревського, що форми СПМ перебувають не в субординаційних, а радше в координаційних зв'язках. Одні з них є історично минулими – породивши свої перевтілення, вони стають надбанням минулого; інші актуально співіснують у просторі і часі, хоча теж можуть породжувати похідні, дочірні функціональні утворення.

На підставі цієї тези можна припустити, що архетипна програма конфлікту утворюється як надбудова – дочірнє функціональне утворення, синтезоване за участі різних форм СПМ. Їх інтегральна сукупність конструює архетипну програму конфлікту як окрему форму СПМ, яка, з огляду на класифікаційно-генетичну модель форм СПМ, може мати таку структуру:

– *архетипне ядро* – глибинний пласт масового (колективного) несвідомого – містить універсальні схеми-образи, зміст яких у результаті спільної роботи свідомості і колективного несвідомого може бути потенційно насичений як консолідаційним, так і конфронтаційним зарядом;

– *міфологема* – конструкт міфологічної форми СПМ – смислова одиниця, що фіксує канони опису чинного порядку речей і безпосередньо описи того, що існує і має право на існування. Її характерними ознаками є наявність сюжету та комунікативна спрямованість. Традиційні міфологеми уособлюють історію про власну інакшевість (“свій – чужий”), що дає спільноті змогу заявити про себе в сучасному через минуле. У сучасній реальності міфологеми можуть створюватися штучно (так би мовити – на замовлення), швидко розповсюджуватися завдяки мас-медіа та ставати частиною міфологічної концептосфери. Тому доволі не просто провести грань між міфологемою традиційною і міфологемою штучною, але, у всякому разі, з часом вони або ідеологізуються, перетворюючись на ідеологеми, або деміфологізуються, трансформуються і переосмислюються;

– *ідеологема* – універсальна мисленнева одиниця ідеологічної картини світу (або ідеології як окремої форми СПМ) – знакова форма, спроектована на вербальну основу, яка актуалізується в межах того чи іншого метаконтексту (дискурсу), переважно політичного характеру. Як ментальна одиниця, ідеологема характеризується національною специфічністю, динамічністю семантики, підвищеною аксіологічністю, призначена для масової мобілізації або соціального проектування з метою легітимації соціальної системи. При цьому ідеологічні смисли більше спираються на міфологічні уявлення та культу, на тлумачення історичних подій, ніж на концептуальну базу. Через це ідеологема може стати міфологемою у випадку, якщо вона отримає компонент недостовірності;

– соціально-психологічні технології / технології соціально-психологічного впливу – складова психотехнологічних форм СПМ – інструмент, за допомогою якого в суспільну свідомість (на рівні масового (колективного) свідомого та несвідомого) закладаються певні настановлення, які в подальшому реалізуються в діях, учинках, думках, бажаннях та ін. (у т. ч. через формування патернів поведінки і стереотипів). Соціально-психологічні технології – один з найважливіших елементів механізму управління. Їх призначення – програмування думок або прагнень мас, психічного стану населення тощо. Кінцева мета таких зусиль – контроль над населенням, його керуваність і слухняність.

Також до конструювання архетипної програми конфлікту, окрім названих “ідеальних типів” форм СПМ долучаються інші елементи, синтезовані різними формами СПМ, зокрема:

– *історична пам'ять (або дискурс історичної пам'яті)* – формується, з одного боку, як конструкт міфологічної, фольклорної, літературно-мистецької, звичаєвої форм СПМ, а з іншого боку – ідеологічно та психотехнологічно зорієнтованих форм СПМ. Будучи частиною національної культури, історична пам'ять уособлює пантеон героїчних постатей та альтернативних історій, що є способом саморепрезентації спільноти в навколишньому світі. При цьому прикладами для наслідування і шанування стають не тільки військові герої, а й герої духу (так звані подвижники). Однак апеляція до національної історичної свідомості та пам'яті – це палиця з двома кінцями. З одного боку, пам'ять як про спільні страждання, так і спільні радощі – це той цемент, який зсередини скріплює відносини членів спільноти. З іншого боку, оскільки історичний наратив має конкретні ситуативні форми, суперечливі інтерпретації історичних подій та епох (“герой – ворог”) спричинюють таквані війни пам'яті, особливо в конфліктному соціальному середовищі. Іншими словами, одне й те саме минуле залежно від інтерпретації може бути або важким спадком, який гальмує розвиток незалежної держави, або великим минулим.

Припускаю, що за таким принципом, тобто як окрема форма СПМ, можуть конструюватися й інші архетипні програми, що насичують суспільний дискурс іншими наративами, концепціями, міфами й сповнюють його іншими практиками.

Представлена теоретична модель архетипної програми конфлікту як форми СПМ цілком закономірно передбачає постановку питання щодо її дезактивації. За браком обсягу публікації хочу висловити деякі міркування та припущення з цього приводу у вигляді гіпотез, які потребуватимуть подальшої перевірки.

На мій погляд, на цей час маніпулятивний потенціал міфу про розділену Україну майже вичерпано. Однак це не означає, що суспільна свідомість миттєво звільниться, позбавиться впливу архетипної програми

конфлікту. Активування чи дезактивація архетипної програми конфлікту багато в чому залежить від середовищних і ситуаційних чинників, тобто від того соціального контексту, який, з одного боку, детермінує поведінку та взаємодію соціальних суб'єктів, а з іншого – у рамках якого соціальні суб'єкти обирають спосіб реалізації своєї активності, свою позицію стосовно ситуації (міру включеності, суб'єктності, способу поведінки). У такому разі оцінка та вироблення стратегії і механізмів дезактивації архетипної програми конфлікту передбачають перехід до контекстуальних координат осмислення багатоманітності смислотворчих контекстів соціальної та культурної реальності, з одного боку, та людини і її ситуації в даному середовищі – з іншого. Також доречно буде скористатися методологією соціально-топологічного підходу, який було раніше запропоновано та апробовано в дослідженні державотворчих процесів (детальніше див.: [15]) і якому співзвучні ідеї топологічної психології, висловлені К. Левінім, щодо аналізу системи “людина – середовище” як поля взаємодії соціокультурних сил. Середовище – набір культурно обумовлених систем і настановлень, відповідно середовище змінюється внаслідок політичних, соціальних, культурних та економічних змін. Людина – феномен, який відповідає соціокультурній системі і відтворює її; відповідно, людина змінюється, оскільки соціокультурна система вимагає змін [9, с.16].

Отже, перше питання – чи можна і як саме дезактивувати архетипну програму конфлікту? На перший погляд, теоретично, відповідь на це питання може бути надзвичайно простою: зважаючи на те, що архетипне ядро – глибинний пласт масового (колективного) несвідомого – містить універсальні схеми-образи, зміст яких у результаті спільної роботи свідомості і колективного несвідомого може бути потенційно насичений як консолідаційним, так і конфронтаційним зарядом, відтак потрібно лише наповнити архетипне ядро протилежним за змістом, тобто консолідаційним, зарядом. Здається, банальна за своєю суттю відповідь не має під собою жодних підстав. Однак це не зовсім так, оскільки йдеться про альтернативний погляд на обґрунтовану К. Юнгом та його послідовниками тезу про незмінність успадкованих образів колективного несвідомого, що розглядає архетип як динамічне утворення.

Такий підхід до дослідження архетипів, що ґрунтується на визнанні їхньої динамічної сутності, є загалом нетиповим, але він набуває дедалі більшого поширення в наукових дослідженнях. Наприклад, Д. Львов пояснює динамічний характер архетипів як вияв діалектичного закону переходу кількісних змін у якісні: кумулятивний ефект від природних відмінностей у типових ситуаціях може позначитися на самих архетипах як відображенні такого соціокультурного досвіду в колективному несвідомому [11]. Теоретичні розробки Української школи архетипіки (УША) та, особливо, здійснювані на їх основі моніторингові дослідження

загальносистемних змін в Україні (1992–2016) свідчать, що в процесі суспільної трансформації кардинальні зміни відбуваються не лише на зовнішньому – соціально-інституційному – рівні суспільної системи, але й у глибинних структурах психічного буття людей. Більше того, соціетальні зміни зумовлюють зрушення системотвірних чинників соціальної реальності: психосоціальні культурні чинники суспільного життя стають визначальним, системотвірним початком, що визначає “долю” зовнішніх, соціально-матеріальних, інституціональних практик розвитку українського суспільства і держави [1; 15; 16].

Тому, виходячи з припущення про діалектичний зв'язок націєтворчого та конфліктологічного потенціалів форм СПМ, а також згідно із запропонованою теоретичною моделлю архетипної програми конфлікту, доречно висунути гіпотезу, що архетипну програму конфлікту можна дезактивувати лише в одному випадку – якщо кожен елемент її структури буде наповнено новими смислами і він почне працювати, умовно кажучи, у зворотному – націєтворчому – напрямі.

Наступне питання вже дещо складніше: чи можна повернути “маховик свідомості” та подолати психологічні бар'єри, догми і стереотипи, що проникли у найвіддаленіші куточки як індивідуальної, так і масової (колективної) свідомості? Вочевидь, відповідь – так, хоч це потребуватиме часу та спільних наполегливих зусиль з боку усіх соціальних суб'єктів. Однак проведений аналіз “міфу про розділену Україну” та огляд результатів соціологічних досліджень наводить на думку, що всередині українського суспільства і держави поки що не сформувався запит на вирішення цього питання. Більше того – воно навіть не стоїть на порядку денному.

Соціологічні опитування останніх років, які проводилися різними соціологічними службами (Центр Разумкова, Фонд “Демініціативи”, СГ “Рейтинг” та ін.) показують що в умовах внутрішньополітичної нестабільності та зовнішніх загроз територіальній цілісності країни в суспільній свідомості відбулися суттєві зрушення як щодо контраверсійних питань (мови, геополітичних орієнтацій, національної самоідентифікації), які тривалий час лишалися “яблуком розбрату” для українського суспільства, так щодо національного самовизначення в цілому. Проте, як свідчить нещодавнє опитування Фонду “Демократичні ініціативи”, присвячене 26-й річниці незалежності України, як і раніше, для переважної більшості українців домінуючими залишаються економічні переживання, пов'язані, зокрема, з побоюваннями щодо зростання цін (77%), безробіття (61%), не виплати зарплат та пенсій (63%). Тому не дивно, що серед основних почуттів, які виникають у людей, коли вони думають *про майбутнє України та своє майбутнє*, пліч-о-пліч ідуть надія (47% та 47%) і тривога (35% та 30%), оптимізм (21% та 26%) і страх (17%) / розгубленість (21%) [4]. Хронічну амбівалентність соціального самопочуття і суспільних

настроїв, укотре зафіксовану соціологами, у нинішніх реаліях можна було б інтерпретувати як намагання українців зберегти позитивне мислення в ситуації невизначеності (“ні війни, ні миру”) перед зовнішніми та внутрішніми викликами, якби не той нюанс, що у 2014-2015 роках, як влучно зауважує Є. Головаха, українське суспільство вийшло із “драми невизначеності” та ввійшло у “трагедію визначеності” [3]. Цей новий соціально-психологічний стан може стати потужним стимулом як мобілізації громадян, так і їх радикалізації.

На цьому тлі політичний клас лишається заручником електорально-го маятника, який укотре починають розхитувати, демонструючи свою нездатність або небажання вирішувати першочергові завдання, що стоять перед Україною. Фактично, навіть гіпотетично міркуючи категоріями проекту “малої України” – більш підконтрольної та керованої, політичний істеблішмент уже наполегливо готується до чергових виборів. Тож лишається сподіватися, що в запалі передвиборчих перегонів політиків від спокуси застосувати звичні передвиборчі технології маніпулювання масовою свідомістю зможе втримати або війна, що триває на сході України, або загроза сплеску масових протестів та заворушень, приводом для яких може стати будь-яка подія, яка отримає суттєвий суспільний резонанс, що, за найгіршим сценарієм, урешті-решт може призвести до остаточного розколу країни.

Отже, відповідаючи на друге запитання, можна сказати, що подолати психологічні бар’єри, догми і стереотипи, закорінені в глибинах суспільної свідомості, можна лише за умови винайдення нового формату суб’єктного буття української нації, оскільки, як стверджує В. Татенко, шанси на перемогу в політичному, економічному, дипломатичному, а особливо – воєнному протистоянні, за інших рівних обставин, має нація з більшим суб’єктно-вчинковим потенціалом [17].

Зрештою, останнє питання – як українцям почати мислити та діяти в категоріях спільного майбутнього, а не розколотого минулого? Це питання – найскладніше.

Зі здобуттям незалежності українське суспільство і держава так наполегливо намагалися позбутися нормативного колективного суб’єкта “Ми”, що лишився у спадок від радянського минулого, і так наполегливо уявляли себе у категоріях “Ми” – “Вони” (Схід-Захід / Захід-Схід), що так і не змогли сформувати відчуття самих себе (особи, нації, держави) як самодостатнього індивідуального суб’єкта “Я” та забули про могутню об’єднувальну силу “Я – Ми”.

На жаль, наразі війна стала тим стимулом, що змусив українців припинити поділяти себе за геополітичними, соціокультурними чи локальними (регіональними) ознаками, однак маю великі сумніви, і це впливає з проведеного дослідження, що вона зможе стати об’єднавчим суспільним наративом. До речі, чи може хтось гарантувати, що через дея-

кий час на зміну нинішньому спалаху патріотизму не придуть давні образи, сіючи розбрат усередині суспільства? Образ спільного майбутнього – це великий пазл: хтось мріє про одне, хтось – про інше. Тому питання не тільки і не стільки в тому, щоб вигадати чогось таке, чого досі не було вигадано. Чи може бути щось важливіше за те, щоб Україна була квітучою і заможною, щоб українці жили в мирі і злагоді? Питання скоріше в тому, чи буде діяльнісно реалізована ця ідея.

На початку зовнішньої збройної агресії проти України знаний громадський діяч Б. Гаврилишин зауважив, що Україні потрібна не національна ідея, а національна дія. Вочевидь, одне без одного неможливе. Тому потрібні не тільки нові ідеї та ідеали, що стрімко несуть людей у Майбутнє і нещадно змітають на своєму шляху все, що намагається розвернути маховик історії у зворотному напрямі. Потрібні не тільки нові духовні герої та аскетичні лідери, позбавлені ганебної ненажерливості, – потрібні конкретні дії, вчинки, адже саме в пафосі вчинку сьогодні формується громадянська суб'єктність української нації.

Отож, виходячи з логіки розгляду попередніх запитань, відповідь на останнє буде такою: в Україні на зміну архетипній програмі конфлікту має прийти архетипна програма загальнонаціональної консолідації, сповнена духом змагальності та конкурентності. Міркуючи в категоріях форм СПМ, спробую надати деякі пояснення також у формі гіпотези.

У ході проведеного дослідження архетипну програму конфлікту було визначено формою СПМ, що має конфліктологічний потенціал. Упродовж останніх двох десятиліть вона перебуває в активному стані, будучи уособленою в суспільно-політичному дискурсі міфом про розділену Україну / українців як розколоту націю. Витоки архетипної програми конфлікту тягнуться з далекого минулого; вони глибоко закоринені в суспільній свідомості – масовому (колективному) свідомому і невідомому – і тому від них не так просто звільнитися. Та, мабуть, і зовсім неможливо. Однак це не означає, що не може відбутися їх заміщення, якщо виходити з розуміння динамічної сутності архетипу.

Що станеться, якщо суспільний дискурс розколу та розмежування трансфігурувати на суспільний дискурс змагальності й конкурентності? Думаю, кожна людина, яка живе в Україні, хоче жити в мирі та злагоді у квітучій і заможній країні й готова докласти зусиль, щоб здійснити свою мрію. У такому разі, чому не спробувати активувати архетипну програму загальнонаціональної консолідації як форми СПМ, що сповнена націєтворчого потенціалу та ґрунтується на принципах рівності, змагальності й конкурентності? Ці принципи спроможні, з одного боку, витіснити сили розбрату, що роз'єднують українське суспільство, та, з іншого, перетворити лінії розмежування на символічні межові лінії розбудови конкурентних локальних (регіональних / місцевих) проектів заможної і квітучої країни. Гадаю, за кільканадцять років активації такої

програми, яка, нагадаю, виходячи із запропонованої теоретичної моделі архетипної програми конфлікту, синтезуватиметься різними формами СПМ, які, власне, і будуть механізмами її укорінення як у суспільній свідомості, так і суспільній практиці, соціальна ситуація в Україні та соціальне самопочуття українців значно покращаться (у широкому розумінні цього слова). Такий процес не просто сприятиме загальнонаціональній консолідації українського суспільства, а власне, означатиме буття української нації як суб'єкта свого власного творення.

Висновки. У ході проведеного дослідження здійснено соціально-психологічну інтерпретацію та конкретизацію положення про націєтворчий і конфліктологічний потенціал форм СПМ, а саме:

- уперше представлено теоретико-методологічний конструкт архетипної програми конфлікту як форми СПМ, що містить конфліктологічний потенціал;

- запропоновано та апробовано методологічний прийом архетипної реконструкції, що відтворює специфіку архетипної композиції нації як суб'єкта свого власного творення в контексті соціально-історичної реальності в її цілісності та динаміці. Цей прийом у дослідженні використано для проєкування націєтворчого процесу в Україні;

- як окремий випадок (case study) активування архетипної програми конфлікту в контексті націєтворчого процесу в Україні проаналізовано в умовно-наскрізному часовому проміжку “минуле – сьогодення – майбутнє” особливості конструювання і трансфігурації так званого “Міфу про розділену Україну”;

- на основі проведеного аналізу здійснено реконструкцію та розроблено теоретичну модель архетипної програми конфлікту як форми СПМ. Показано, що архетипна програма конфлікту утворюється як надбудова – дочірнє функціональне утворення, синтезоване за участі різних форм СПМ. Їх інтегральна сукупність конструює архетипну програму конфлікту як окрему форму СПМ. До конструювання архетипної програми конфлікту долучаються як елементи “ідеальних типів” – форм СПМ, як-то: архетипне ядро, міфологема, ідеологема, соціально-психологічні технології / технології соціально-психологічного впливу, так і синтезовані ними інші (похідні) форми СПМ, наприклад історична пам'ять;

- визначено, що активування чи дезактивація архетипної програми конфлікту залежить від середовищних та ситуаційних чинників;

- висунуто низку гіпотез щодо механізмів дезактивації архетипної програми конфлікту, що потребують подальшої перевірки.

Перспектива подальших досліджень пов'язана з розробленням стратегії та механізмів активації в Україні націєтворчої (архетипної) програми загальнонаціональної консолідації як форми СПМ, що ґрунтується на принципах рівності, змагальності й конкурентності.

Література

1. *Афонін Е. А.* Закономірності та особливості української трансформації / *Е. А. Афонін, О. В. Суший* // Стратегічна панорама. – 2015. – №1. – С. 94–108.
2. Глава ДНР заявив об утворенні нового государства Малороссия [Електронний ресурс] // Интерфакс-Россия. – 2017. – 18 июля. – Режим доступа : <http://www.interfax.ru/world/571007>.
3. *Головаха Є.* Українське суспільство: вектори трансформації [Електронний ресурс] / *Є. Головаха* // Збруч. – 2016. – Режим доступа: <https://zbruc.eu/node/59471>.
4. *Грицак Я.* Украинцы еще себя покажут [Електронний ресурс] / *Я. Грицак* // Новое время. – 2015. – 23 марта. – Режим доступа : <http://nv.ua/opinion/grytsak/ukraincy-eshche-sebya-pokazhut-40202.html>.
5. До 26-річчя Незалежності України: тенденції змін громадської думки. Прес-реліз [Електронний ресурс] / Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. – 2017. – 22 серпня. – Режим доступа: <http://dif.org.ua/article/do-26-richnitsi-nezalezhnosti-ukraini-tendentsii-zmin-gromadskoi-dumki>.
6. *Єрмолаєв А.* Майбутнє мінливе. Бо – змінюване [Електронний ресурс] / *А.Єрмолаєв* // Дзеркало тижня. – 2017. – 28 січня. – Режим доступа : <https://dt.ua/columnists/maybutnye-minlive-bo-zminyuvane-231529.html>.
7. *Zhurzhenko T.* A divided nation? Reconsidering the role of identity politics in the Ukraine crisis / *T. Zhurzhenko* // Die Friedens-Warte. – 2014. – Vol. 89. – № 1–2. – P. 249–267.
8. Захарченко окончательно отказался от названия “Малороссия” [Електронний ресурс] // Интерфакс-Россия. – 2017. – 8 августа. – Режим доступа : <http://www.interfax.ru/world/574257>.
9. *Леонов Н. И.* Онтологическая сущность конфликтов / *Н. И. Леонов* // Хрестоматия по конфликтологии / сост.: *Зинчина А. Б.*] – X. : ХНАГХ, 2008. – С.12–17.
10. *Лібанова Е.* “Україна єдина” – це мета, а не гасло [Електронний ресурс] / *Е. Лібанова* // Дзеркало тижня. – 2016. – 23 березня. – Режим доступа : <https://dt.ua/internal/ukrayina-yedina-ce-meta-a-ne-gaslo.html>.
11. *Львов Д. В.* Архетипическая составляющая организационной культуры : автореф. дис. ... канд. филос. наук / *Д. В. Львов*. – Красноярск, 2012. – 22 с.
12. *Римаренко С. Ю.* Трансформації соціокультурного простору України / *С. Ю. Римаренко* // Гілея: науковий вісник. – 2016. – Вип. 114. – С. 361–366.
13. *Рябчук М.* Дві України: кінець амбівалентності? [Електронний ресурс] / *М.Рябчук* // Критика. – 2015. – Ч. 1–2 (207–208). – С. 2–12. – Режим доступа : <https://krytyka.com/ua/articles/dvi-ukrayiny-kinets-ambivalentnosti>.
14. *Слюсаревський М. М.* Соціально-психологічне мислення: сутність і форми вияви / *М. М. Слюсаревський* // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2014. – Вип. 34 (37). – С. 5–24.
15. *Суший О. В.* Психосоціальна культура державного управління : монографія / *О. В. Суший*. – К. : Світгляд, 2012. – 344 с.
16. *Суший О. В.* Теоретичні засади соціальної архетипіки / *О. В. Суший* // Публічне урядування. – 2016. – № 3 (4). – С. 168–180.
17. *Татенко В.* Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір : монографія / *В. О. Татенко*. – К. : Міленіум, 2017. – 184 с.

18. Тойнбі А. Постигение истории : [пер. с англ.] / А. Тойнби. – М. : Прогресс, 1991. – 736 с.

Reference

1. Afonin, E.A., Sushyy, O.V. (2015). Zakonomirnosti ta osoblyvosti ukrainskoi transformatsii [Regularities and features of the Ukrainian transformation]. *Stratehichna panorama* [Strategic panorama], 1, 94–108 (ukr).
2. Glava DNR zayavil ob uchrezhdenii novogo gosudarstva Malorossiya (18.07.2017). *Interfaks-Rossyya* [Interfax-Russia]. <http://www.interfax.ru/world/571007> [downloaded 7 September]. (ru).
3. Holovakha, E. (2016) Ukrainyns'ke suspil'stvo: vektory transformatsiyi [Ukrainian society: transformation vectors]. Zbruch [Zbruch], <https://zbruc.eu/node/59471> [downloaded 7 September]. (ukr).
4. Hrytsak, Y. (23.03.2015) Ukrayntsy eshche sebya pokazhut [Ukrainians will still show themselves]. *Novoye vremya* [New time], <http://nv.ua/opinion/hrytsak/ukraincy-eshche-sebya-pokazhut-40202.html> [downloaded 7 September] (ukr).
5. Do 26-richnytsi Nezalezhnosti Ukrayiny: tendentsiyi zmin hromads'koyi dumky. Pres-reliz (22.08.2017). *Fond "Demokratychni initsiyatyv"* imeni Il'ka Kucheriva [Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation]. <http://dif.org.ua/article/do-26-richnitsi-nezalezhnosti-ukraini-tendentsii-zmin-gromadskoi-dumki> [downloaded 7 September]. (ukr).
6. Yermolayev, A. (2017) Maibutnye minlyve. Bo – zminiyuvane [The future is changeable. Because – the variable]. *Dzerkalo tyzhniya* [Mirror of the week], <https://dt.ua/columnists/maybutnye-minlive-bo-zminiyuvane-231529.html> [downloaded 7 September] (ukr).
7. Zhurzhenko, T. (2014) A divided nation? Reconsidering the role of identity politics in the Ukraine crisis. *Die Friedens-Warte*, 89 (1–2), 249–267.
8. Zakharchenko okonchatel'no otkazalsya ot nazvaniya "Malorossiya" (2017). *Ynterfaks-Rossyya* [Interfax-Russia], <http://www.interfax.ru/world/574257> [downloaded 7 September]. (rus).
9. Leonov, N. Y. (2008) Ontologicheskaya sushchnost' konfliktov [The ontological nature of conflicts]. In Zynchyna A.B. (Ed.) *Khrestomatiya po konfliktologii* [A text book of Conflictology] (pp. 12-17). Khar'kov (rus).
10. Libanova, E. (2016). "Ukrayina yedyna" – tse meta, a ne haslo ["Ukraine is one" is a goal, but not a slogan]. *Dzerkalo tyzhnya* [Mirror of the week], https://dt.ua/internal/ukrayina-vedina-ce-meta-a-ne-gaslo_.html [downloaded 7 September] (ukr).
11. Lvov, D. V. (2012). Arkhetipicheskaya sostavlyayushchaya organizatsionnoy kul'tury [Archetypal component of organizational culture]. Abstract of Ph. D. dissertation, Krasnoyarsk, Russia (rus).
12. Rymarenko, S. Y. (2016). Transformatsii sotsiokulturnoho prostoru Ukrainy [Transformations of the sociocultural space of Ukraine]. *Hileya: naukovyy visnyk* [Gilea: Scientific Bulletin], 114, 361–366 (ukr).
13. Riabchuk, M. (2015). Dvi Ukrainy: kinets' ambivalentnosti? [Two Ukraine: the end of ambivalence?]. *Krytyka* [the Critique]. 1–2 (207-208), 2–12, <https://krytyka.com.ua/articles/dvi-ukrayiny-kinets-ambivalentnosti> [downloaded 7 September] (ukr).

14. Slyusarevskyy, M. M. (2014). Sotsialno-psykholohichne myslennia: sutnist' i formovyaiy [Social and psychological thinking: the nature and forms]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii* [Scientific studies in social and political psychology], 34 (37), 5–24 (ukr).
15. Sushyi, O. V. (2012). Psykhosotsialna kultura derzhavnoho upravlinnia [Psychosocial culture of public administration]. Kyiv: Svitohliad Publ. (ukr).
16. Sushyi, O.V. (2016). Teoretychni zasady sotsial'noyi arkhetypyky [The theoretical basis of social archetypic]. *Publichne uradyuvannia* [The public administration], 3 (4), 168–180 (ukr).
17. Tatenko, V. (2017). Metodolohiia subyektно-vchynkovoho pidkходу: sotsialno-psykholohichnyi vymir [Methodology of the subject-behavioral approach: socio-psychological dimension]. Kyiv: Milenium Publ. (ukr).
18. Toynby, A. (1991). Postizheniye istorii [Comprehension of history]. Moscow: Progress Publ. (rus).

Сушій Е. В. Глубинные рифы украинского строительства: архетипическая программа конфликта

В статье осуществлена социально-психологическая интерпретация и конкретизация положений о нациообразующем и конфликтологическом потенциале форм социально-психологического мышления (СПМ). Впервые представлены теоретико-методологические конструкты архетипической программы конфликта как формы СПМ, содержащей конфликтологический потенциал, и архетипической программы общенациональной консолидации как формы СПМ, содержащей нациообразующий потенциал. Предложен и апробирован методологический прием архетипической реконструкции, воспроизводящий специфику архетипической композиции нации как субъекта своего собственного создания в контексте социально-исторической реальности в ее целостности и динамике. Данный прием в исследовании использован для проекции процессов национального строительства в Украине. Как частный случай (case study) активации архетипической программы конфликта в контексте процессов национального строительства в Украине в статье проанализированы в условно-сквозном временном промежутке “прошлое – настоящее – будущее” особенности конструирования и трансфигурации так называемого “мифа о разделенной Украине”. На основании проведенного анализа осуществлена реконструкция и разработана теоретическая модель архетипической программы конфликта как формы СПМ. Показано, что архетипическая программа конфликта образуется как надстройка – дочернее функциональное образование, синтезированное при участии различных форм СПМ. Их интегральная совокупность конструирует архетипическую программу конфликта как отдельную форму СПМ. В конструировании архетипической программы конфликта принимают участие как элементы “идеальных типов” – форм СПМ, такие как: архетипическое ядро, мифологема, идеологема, социально-психологические технологии / технологии социально-психологического воздействия, так и синтезированные ими иные (производные) формы СПМ, например историческая память. Показано, что активация или дезактивация архетипической программы конфликта зависит от средних и ситуационных факторов. Выдвинут ряд гипотез относительно дезактивации архетипической программы конфликта, требующих дальнейшей проверки.

Ключевые слова: национальное строительство, архетипическая программа конфликта, формы социально-психологического мышления, общественное

сознание, массовое (коллективное) сознательное и бессознательное, социальная архетипика.

Sushyi O. V. Deep rifies of ukrainian nation-building: Archetypal program of conflict

The article deals with the social and psychological interpretation and specification of the notion of nation-building and conflict-related potential of social and psychological thinking forms (hereinafter – the SPT). For the first time they were presented theoretical and methodological constructs of an archetypal program of conflict as a form of the SPT containing conflictual potential, and an archetypal program of nation-wide consolidation as a form of the SPT containing the nation-building potential. The methodological mean of archetypal reconstruction is proposed and tested, which reproduces the specificity of the archetypal composition of the nation as the subject of its own creation in the context of social and historical reality in its integrity and dynamics. This method in the research was used for the projection of the nation-building process in Ukraine. As a case study, the activation of an archetypal program of conflict in the context of the nation-building process in Ukraine in the article analyzes the peculiarities of the design and transformation of the so-called “Myth of the Divided Ukraine” in the “past-present-future” contingency-ending time gap. On the basis of the analysis, a reconstruction was made and the theoretical model of the archetypal program of conflict as a form of the SPT was developed. It is shown that an archetypal program of conflict is formed as a superstructure – a subsidiary functional entity synthesized with the participation of different forms of SPT. Their integral entity constructs an archetypal program of conflict as a separate form of the SPT. By designing an archetype program of conflict, they are involved as elements of “ideal types” – the forms of the SPT such as: archetypal core, mythologeme, ideologema, socio-psychological technologies / technologies of socio-psychological influence, and other (derivative) forms of SPT like that: historical memory. It is shown that activating or deactivating an archetypal program of conflict depends on environmental and situational factors. A number of hypotheses have been put forward on the deactivation of the archetypal program of the conflict which requires further verification.

Key words: nation-building, archetypal program of conflict, forms of social-psychological thinking, social consciousness, mass (collective) conscious and unconscious, social archetypika.